

מסורת הש"ס
 א. ראה בכורות ב.ב.
 ב. גיטין מד.א. וראה ירושלמי פסחים פ"ד ח"ג. שם ע"ז פ"א ה"ו.
 ג. עין גיטין שם.
 ד. גיטין שם. וראה ירושלמי ע"ז פ"א ה"ד.
 ה. (כלל זה) עירובין סג.ב. ביצה ב.ב. כתובות נ.ב. גיטין ה.א. מד.א. ירושלמי דמאי פ"א ה"ב.

גרסות

קונסין אותו עד עשרה בדמיו ויש בכתי"מ: נותן דמיו לכהן ובכתי"מ: קונסין אותו עד עשרה בדמיו ונותן כל דמיו לכהן. עד מאה בדמיו בכתי"מ: עד עשרה בדמיו מכירה פסיקא מיניה קבלנות לא פסק' מיניה. מאה. ניקנסיה בכתי"מ ועוד: אי הכי ליקנסיה.

מאי לאו [האם לא] על הבהמה נאמר שאינו רשאי לתיתה בקבלה למחצית עובריה, ובודאי שלא לכל עובריה? ועונים: לא, על העובר. מדובר כשהיה עובר במעיה, ואינו רשאי למוכרו. אבל מותר למכור בהמה שאינה מעוברת לעובריה. ומעירים: דיקא נמי דקתני [מדויק גם כן ששנינו]: קונסין אותו עד עשרה בדמיו בלשון זכר, משמע שעל העובר מדברים. ומסכמים: אכן שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ואין איפוא ראייה שאסור למכור לגוי בהמה לעובריה.

א ומעירים: ברייתא זו שהבאנו, ששנינו בה: קונסים אותו עד עשרה בדמיו, מסייעא ליה [מסייעת לו] לריש לקיש, שאמר ריש לקיש: המוכר בהמה גסה לגוי – קונסין אותו לקנותה מן הגוי עד עשרה בדמיה. לגוף הענין שואלים: האם "עד עשרה" נאמר דוקא או לא דוקא [בדיוק או לא בדיוק]? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ראייה ממה שאמר רבי יהושע בן לוי: המוכר עבדו הכנעני לגוי – קונסין אותו עד מאה בדמיו, ומכאן שמה שנאמר בבהמה "עד עשרה" – לא בדיוק נאמר. ודוחים: אין להשוות ביניהם, שמה שאני [שונה] עבד, דכל יומא ויומא מפקע ליה [שכל יום ויום שהוא בידי הגוי הריהו מפקיע אותו] ממצות, ולכן צריך לקנוס אותו יותר. ואיכא דאמרי [ויש שאומרים] אם דברי ריש לקיש והדיון שעליהם באופן אחר. אמר ריש לקיש: המוכר בהמה גסה לגוי – קונסין אותו עד מאה בדמיה. ומתקשים: והרי תנן [שנינו בכרייתא]: והנותן לו לגוי בהמה בקבלה, אף על פי שאינו רשאי, קונסין אותו עד עשרה בדמיה. ולא עד מאה! ומשיבים: במכירה לגוי פסקה מיניה [נפסקת הבהמה ממנו לגמרי], בקבלנות לא פסקה מיניה [אינה נפסקת ממנו לגמרי] אלא חזרת אליו, ולכן אין קונסים אותו כל כך. ושואלים: מה שאמר ריש לקיש, שקונסים את המוכר עד מאה בדמיה, דוקא או לאו דוקא [בדיוק נאמר או לא בדיוק]? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ראייה ממה שאמר ר' יהושע בן לוי: המוכר עבדו לגוי – קונסין אותו עד עשרה בדמיו, נמצא שמה שנאמר בבהמה "עד מאה" – לא בדיוק נאמר. ודוחים: אין מכאן ראייה, שכן שאני [שונה] עבד, שכבר קנסוהו חכמים דלא הדר ליה [שאינו חוזר אליו]. שתיקנו חכמים כי המוכר עבדו לגוי – יצא לחירות. ושואלים: לפי הסבר זה, בהמה מאי טעמא [מה טעם] קנסוהו לקנותה ביותר ממה שקנסוהו בעבד – משום דקא הדרא ליה [שהיא חוזרת אליו]. אם כן ניקנסיה טפי חד [שנקנסו אותו רק באחד יותן] כאילו לא היתה חוזרת אליו, כלומר, רק עד פי אחת עשרה בדמיה, ולא עד פי מאה! אלא יש להסביר באופן אחר: במכירת בהמה, שהיא דבר מצוי, קנסו עד מאה בדמיה, אבל עבד – מילתא דלא שכיחא היא [דבר שאינו מצוי הוא], שאדם מוכר עבדו לגוי, וכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן [וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו חכמים] כל כך, אלא עד עשרה בדמיו.

ב שנינו בכרייתא, ר' יהודה אומר: המקבל בהמה מן הגוי להשתתף בולדותיה, או הנותן לו בהמה בקבלה – חלקו של הישראל קדוש בכורה. וחכמים אומרים כל זמן שיד הגוי באמצע, כלומר, שיש לו חלק בכור – הריהו פטור מן הבכורה. אמר רבי יהושע: ושנייה מיקרא אחד דרשו, שנאמר: "קדש לי כל בכור פטור כל רחם בכני ישראל" (שמות יג, ב), רבנן סברי [חכמים סבורים]: "בכור... בכני ישראל" – כללם חייב בכורה, לכך כתב רחמנא [כתבה התורה] "כל" – ללמד

עיונים

מאי לאו אבהמה ומכאן שלדעת ר' יהודה אין למכור בהמה לעובריה. וסוגיה זו מניחה שאין מדובר בשנותן לו את הבהמה לפיטום ולחלוק גם בשבחה, כפי שהעמידו ברייתא זו לעיל (ב.ב.), שאם כן היה מקום לתלות את האיסור בכך (רש"י בעמוד הקודם ד"ה ולא קתני. ראה מראה כהן שם).

דוקא או לאו דוקא רש"י פירש "לאו דוקא" – אלא אפילו פחות מעשרה בדמיה, או אפילו יותר מכך, אם ידרוש זאת הגוי. ור"י בעל התוס' התקשה כיצד ניתן לומר ש"לאו דוקא" משמעו אפילו פחות מעשרה, שהרי כך אין מקיימים כלל את דברי חכמים (תוס' חיצוניות בש"מ). ורבינו גרשום הסביר כי לדרך זו נאמרו הדברים בדרך גזומא, וכדי להרתיע.

עד מאה בדמיו ההוכחה נובעת מכך שלכאורה אין מקום לחלק בדינם של מוכר בהמה ומוכר עבד. אלא שנחלקו המפרשים מה ניסו להוכיח מכך, ומהי בדיוק דחיית הגמרא. רש"י פירש כי מתוך שבעבד נאמר דין אחד ובבהמה דין אחר, למדו שהדברים נאמרו בשניהם בדוקא, ולא פחות מכך. ודחו שלגבי עבד שיש בו חומרה נאמרו הדברים בדוקא – לפדותו אפילו עד מאה בדמיו. אבל בבהמה לא נאמרו הדברים בדוקא, אלא שצריך לפדותה אפילו ביותר מומיה, אבל לא ממש עד עשרה (וכן בפירושו רבינו גרשום). ור"י בעל התוס' פירש כי מדינו של עבד רצו ללמוד שגם דינה של בהמה הוא במאה, ומה שנאמר בה עד עשרה – לאו דוקא. ודחו כי גם בבהמה נאמרו הדברים בדוקא, ולא קנסו בה יותר מפי עשרה (תוס' חיצוניות בש"מ). ויש שפירשו כי מתוך שבעבד נאמר דין אחד ובבהמה דין אחר, רצו להוכיח שאף אחד משניהם אינו בדוקא (ר"ל, רש"י).

דכל יומא ויומא מפקע ליה ממצות שעבד כנעני עליו מדובר כאן הוא עבד כנעני לאחר

א מאי לאו, אבהמה? – לא, אעופר. דיקא נמי, דקתני: קונסין אותו עד עשרה בדמיו, שמע מינה [למד מכאן] שכן הוא. ואין איפוא ראייה שאסור למכור לגוי בהמה לעובריה. ומעירים: ברייתא זו שהבאנו, ששנינו בה: קונסים אותו עד עשרה בדמיו, מסייעא ליה [מסייעת לו] לריש לקיש, שאמר ריש לקיש: המוכר בהמה גסה לגוי – קונסין אותו לקנותה מן הגוי עד עשרה בדמיה. לגוף הענין שואלים: האם "עד עשרה" נאמר דוקא או לא דוקא [בדיוק או לא בדיוק]? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ראייה ממה שאמר רבי יהושע בן לוי: המוכר עבדו הכנעני לגוי – קונסין אותו עד מאה בדמיו, ומכאן שמה שנאמר בבהמה "עד עשרה" – לא בדיוק נאמר. ודוחים: אין להשוות ביניהם, שמה שאני [שונה] עבד, דכל יומא ויומא מפקע ליה [שכל יום ויום שהוא בידי הגוי הריהו מפקיע אותו] ממצות, ולכן צריך לקנוס אותו יותר. ואיכא דאמרי [ויש שאומרים] אם דברי ריש לקיש והדיון שעליהם באופן אחר. אמר ריש לקיש: המוכר בהמה גסה לגוי – קונסין אותו עד מאה בדמיה. ומתקשים: והרי תנן [שנינו בכרייתא]: והנותן לו לגוי בהמה בקבלה, אף על פי שאינו רשאי, קונסין אותו עד עשרה בדמיה. ולא עד מאה! ומשיבים: במכירה לגוי פסקה מיניה [נפסקת הבהמה ממנו לגמרי], בקבלנות לא פסקה מיניה [אינה נפסקת ממנו לגמרי] אלא חזרת אליו, ולכן אין קונסים אותו כל כך. ושואלים: מה שאמר ריש לקיש, שקונסים את המוכר עד מאה בדמיה, דוקא או לאו דוקא [בדיוק נאמר או לא בדיוק]? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ראייה ממה שאמר ר' יהושע בן לוי: המוכר עבדו לגוי – קונסין אותו עד עשרה בדמיו, נמצא שמה שנאמר בבהמה "עד מאה" – לא בדיוק נאמר. ודוחים: אין מכאן ראייה, שכן שאני [שונה] עבד, שכבר קנסוהו חכמים דלא הדר ליה [שאינו חוזר אליו]. שתיקנו חכמים כי המוכר עבדו לגוי – יצא לחירות. ושואלים: לפי הסבר זה, בהמה מאי טעמא [מה טעם] קנסוהו לקנותה ביותר ממה שקנסוהו בעבד – משום דקא הדרא ליה [שהיא חוזרת אליו]. אם כן ניקנסיה טפי חד [שנקנסו אותו רק באחד יותן] כאילו לא היתה חוזרת אליו, כלומר, רק עד פי אחת עשרה בדמיה, ולא עד פי מאה! אלא יש להסביר באופן אחר: במכירת בהמה, שהיא דבר מצוי, קנסו עד מאה בדמיה, אבל עבד – מילתא דלא שכיחא היא [דבר שאינו מצוי הוא], שאדם מוכר עבדו לגוי, וכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן [וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו חכמים] כל כך, אלא עד עשרה בדמיו.

ב "וחכמים אומרים: כל זמן שיד הגוי בידו מילתא דלא שכיחא היא, וכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן. אמר רבי יהושע, ושנייה מיקרא אחד דרשו: "כל בכור". רבנן סברי: "בכור" – מקצת בכור משמע, כתב רחמנא "כל" – עד דאיכא כוליה.

מאי לאו אבהמה – קאי האי דקתני: קונסין אותו, דקנסין ליה לפדות הבהמה? אלמא, מכר את הבהמה לעובריה, דקבלה ליה אלף לעוברין – קנסין ליה, צ"ל לרבי יהודה צ"ל לרבנן. דרבנן לא פליגי עליה דרבי יהודה אלף לענין זכורה. לא אעובר – קנסין ליה, שכבר היה צמעה ומכרו לגמרי. אלף עוברין שעתידיה להתעבר לא איכפת לן. דיקא נמי – דלעובר קאי, מדקתני: נותן כל דמיו לכהן, ואי אבהמה – כהן מאי עבדמיה? מסייע ליה – האי דקתני: קונסין. או לאו דוקא – דלא קנסין ליה כולי האי. אי נמי, טפי מהכי קנסין ליה אם אין הגוי מתרלה זכך. תא שמע – מדגבי עדד תני מאה והכא עשרה – שמע מינה דוקא קאמר, דאי לאו דוקא – ליתני מרזיחו מאה, או מרזיחו עשרה. לעולם צמעה לאו דוקא, דלא קנסין ליה כולי האי. אלף גבי עדד, משום דכל יומא ויומא כו'. דוקא – מאה, או לא דוקא. בלישנא צמעה גרסין צעזע "עד עשרה בדמיו", אלמא מאה דבהמה לאו דוקא, דהא עבד דמפקע ליה ממזוניו ולא קנסין אלף עשרה. שאני עבד – להכי לא קנסין ליה טפי, משום דכי פריק ליה – לא הדר ליה למריה, דקיימא לן צמסכת גיטין (נג.ב): המוכר עבדו לגוי יצא לחירות. וקפריך: בהמה מאי טעמא – קנסין ליה טפי – משום דהדרת ליה. הכי גרסין: אי הכי אם כן ליקנסיה טפי חד – כדי שיעור דמיה ליקנסיה יותר מעשרה. דהא צמא דהדרת ליה אינו נשכר אלף כדי דמיה, וקנסא לא הו' אלף עשרה. הלכך ליתני אחד עשר דמיה ומו' לא! כל בכור – צישראל. רבנן סברי: אי הוה כתיב "בכור צישראל", הוה משמע – אפילו מקצת זכור צישראל הו' חייב צמורה.

תוספות

ורבי יהודה סבר כוליה בכור משמע – תימה: פרק "כסוי הדם" (חולין פח.א) אמר איפכא, רבי יהודה אומר: "דמו" – מקצת דמו, ורבנן סברי: כל דמו! ופירש רבינו תם: ההיא – משום ד"דס" כולו דם משמע, כתב רחמנא "דמו" – מקצת דמו, כדאמר הכא: כתב "כל" – דאפילו כל דהו. וקשה: דהתם דריש רבי יהודה "דמו" לחלק; ועוד, לפי מה שפסק רבינו תם כרבי יהודה כדפרישית פרק קמא דגיטין (ז.ו), קשה הלכתא אהלכתא, דאין הלכה כרבי יהודה דהכא, כדאמר בסמוך: לית דחש להא דרבי יהודה דאמר שותפות גוי חייבת! על כן יתכן לפרש דאין לדמות אלא מה שהתלמוד מדמה. כההיא ד"בתולח" – אפילו מקצת בתולים דפרק "הבא על יבמתו" (יבמות נט.א), ובפרק "אלמנה ניוונת" (כתובות ז.ב), מדמה להו לפלוגתא דמקצת כסף כסף, דהנהו דמו אהדי – זהו ענין אחר, כשנתמעטו בתולים ונשתיירו מקצתם כאילו נשתיירו כולן, וכן כסף כתובה נשאר מקצת יש לה מוונות כאילו נשאר כולו. ויש הרבה דרשות שאין להשוותן "שה" – אפילו מקצת שה, דפליגי רבי אלעזר ורבנן פרק "אוחו ואת בנו" (חולין עט.ב), ופרק "הזרוע" (שם קלב.א), ופלוגתא דרבי יהודה בן בתירא ורבנן [סנהדרין עח.א] א"כ כל נפש". ואפילו נשוא ההיא ד"דמו" להך דהכא, לא תקשה הא דפסיק הכא דלא כרבי יהודה, והתם קאמר: לית דחש להא דרבי שמעון דאמר לא אמרין מקצת כסף כסף. דאדרבה, סייעיתא דהלכתא כרבנן, ד"בכור" – מקצת בכור משמע, אי לאו "כל". והתם נמי, "בתולח" – מקצת בתולים במשמע. עוד יש לומר: דלא תקשה דרבי יהודה אדרבי יהודה, משום דסתמא דקרא איירי בסתם בהמה שהן שלהן, ואין לגוי שותפות בהן. הלכך,

ישראל – (שמות יג, ב), רבנן סברי [חכמים סבורים]: "בכור... בכני ישראל" – כללם חייב בכורה, לכך כתב רחמנא [כתבה התורה] "כל" – ללמד

שנימול וטבל לשם עבדות, והוא חייב בכל המצוות שאשה חייבת בהן (ראה ב"י יו"ד סוף סימן רס).

קבלנות לא פסקה מיניה, דוקא או לאו דוקא ותמה בספר חק נתן: אם לא נאמרו הדברים בדוקא – מדוע הוצרך לחלק בין מכירה לבין קבלנות? יכול היה לומר שדין מכירה וקבלנות אחד הוא, ודברי ריש לקיש במכירה לא נאמרו בדוקא, אלא אפילו בפחות! והסביר כי זו עצמה היא שאלת הגמרא – האם יש מקום לחילוק זה או לא. ויש שהסביר כי החילוק שבין מכירה וקבלנות אינו נובע מכך שאנו מניחים שמאה נאמר בדוקא, אלא בגלל ההפרש הגדול שבין השיעורים, שהרי יכול היה ריש לקיש לומר: עד עשרים, או עד שלושים (יד דוד).

דלא הדר ליה רבינו גרשום פירש שהעבד שונא את רבו שמכרו לגוי ואינו רוצה לחזור אליו, ולכן לא קנסוהו לפדותו בסכום גבוה כל כך.

אורח ההלכה

המוכר בהמה גסה לגוי המוכר בהמה גסה לגוי – קונסים אותו עד עשרה בדמיה. כלשון ראשונה של ריש לקיש. שפוסקים להקל בקנס שמדברי חכמים (מ"מ). וכל זה בבהמה טמאה, אבל בטהורה אין איסור, שיש לומר שלוקחה לשחיטה (ש"ך). ומכל מקום עכשיו נהוג היתר למכור (שו"ע). (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ב ה"ג. שו"ע יו"ד קטא, ד). **המוכר עבדו לגוי** המוכר את עבדו לגוי – יצא בן חורין, וכופים את רבו לחזור ולקנותו מן הגוי עד עשרה בדמיו. כרבי יהושע בן לוי לפי הלשון השניה (כס"מ). וראה בלח"מ. (רמב"ם ספר קנין הלכות עבדים פ"ח ה"א).

למלווי אתא — עד ליהוי כוליה דשאל. לגרועי — ד"כל" משמע כל דהו, כמו: "לשפתך אין כל צניח" (מלכים ז ד). אפילו אזנו — אפילו אין שותפות לגוי אלף באון הצכור — אינו קדוש. ולימא ליה — כהן לגוי. שקיל אונך וזיל — דאי נמי הו צכור צעל מוס — יתן לכהן. נבילה —

ואילו רבי יהודה סבר [סבור]: "בכור" — כוליה [כל] הבכור משמע, שדווקא אם כולו של ישראל חייב בכורה, לכך כתב רחמנא [כתבה התורה] "כל" — שאפילו כל שהוא מן הבכור של ישראל — חייב בכורה. איבעית אימא [אם תדעה אמור] באופן אחר: דכולי עלמא [לדעת הכל] "בכור" — רובא [הרוב] משמע,

רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: "בְּכוֹר" — פּוֹלְיָה בְּכוֹר מְשַׁמֵּע, כְּתַב רַחֲמָנָא "כָּל" — דְּאִפִּילוּ כָּל דְּהוּא. אִיבְעִית אִימָא: דְּכוֹלֵי עֲלָמָא "בְּכוֹר" — רובָא מְשַׁמֵּע, מַר סָבַר: "כָּל" מְשַׁמֵּע לְמַלוּי אַתָּא [למלא בא], לְלַמַּד שְׂדוּקָא אִם כּוּלּוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל חַיִּיב. וּמַר סָבַר [וחכם זה, ר' יהודה, סבור]: "כָּל" לְגַרְוֵי אַתָּא [לגרוע בא], לְלַמַּד שְׂאִפִּילוּ מִקְצַתּוּ חַיִּיב.

ושואלים: ולדעת חכמים, כמה תהא שותפות של גוי בעובר, ותהא פטורה מן הבכורה? אמר רב הונא: אפילו אין לו אלא אזנו. מתקיף לה [מקשה על כך] רב נחמן: ולימא ליה [ושואמר לו] הכהן לגוי: שקיל אונך וזיל [קח את אונך וזל]! ומעירים: איתמר [נאמר] שנחלקו אמוראים בנושא זה, רב חסדא אמר: אם יש לגוי שותפות בדבר שעושה אותו נבלה כלומר, שאם ינטל ממנו ימות — הריהו פוטר מבכורה, ורבא אמר: אם יש לגוי שותפות בדבר שעושה אותו טריפה אם ינטל, שאינו מת מיד, אבל התורה אסרה אותו באכילה מפני שהוא עתיד למות מחמת כן. ושואלים: במאי קמיפלגי [במה הם חלוקים]? ומשיבים: בשאלה האם טריפה שאסרה התורה, הריהו חיה, האם היא יכולה להמשיך ולחיות כך לאורך זמן. למאן דאמר [לדעת מי] שאומר] כי שותפות הגוי בדבר שעושה אותו טריפה פוטרת מן הבכורה, הרי זה משום שהוא קסבר [סבור] שטריפה אינה חיה, ויש לגוי איפוא חלק מהותי בבהמה. ולמאן דאמר [ולדעת מי] שאומר] ששותפות הגוי בדבר שעושה אותו נבלה פוטרת מן הבכורה — הרי זה משום שאינה יכולה לחיות בלא חלק זה,

אבל טריפה — חיה. אמרוה רבנן קמיה [אמרו חכמים לפני] רב פפא: הא [זה] שאמר רב הונא, ששותפות הגוי אפילו באזנו של הבכור פוטרת, וזה שאמרו רב חסדא ורבא, שדווקא אם היה שותף בעיקר חייה של הבהמה הרי זה פוטר — לא פליגי [אינם חלוקים]. הא [זה] שאמר רב הונא — בו, בעובר, הא [זה] שאמרו רב חסדא ורבא — באמו. אמר להו [להם] רב פפא: מאי שנא [במה שונה] בו, שדי בשותפות באזנו — משום דבעינן [שאנו צריכים] לקיים "כל בכור" (שם) וליכא [ואין] כן. באמו נמי [גם כן] בעינן [אנו צריכים] "כל מקנך תזכר" (שם) לה, (יט) וליכא [ואין כן]! אלא, לא שנא [אינו שונה], וכשם שהם חלוקים בעובר כך הם חלוקים באם. מתקיף לה [מקשה על כך] מר בר רב אשי: ומדוע אם עיקר חייו של העובר בידי של הגוי הרי זה פוטר מן הבכורה? מאי שנא [במה שונה] הדבר מנפלים, דאף על גב דלאו בני חיותא נינהו קדשי [נשאף על פי שאין להם חיות וכנבילה הם, הריהם קדושים], דאמר מר [שאמר החכם] על הכתוב: "פטר שגר בהמה וכו' הזכרים לה" (שמות יג, יב) — העובר שֶׁגֵּר בבהמה, שמקומו ברחם אמו, ויצא קודם זמנו, גם הוא קדוש בכורה! ומשיבים: התם [שם], בנפלים כיון דלא

כגון שיש חלק לגוי צושט או צגרגרת שלו. הואיל וקיומא צדיה דגוי — תשיב כמאן דהוי כוליה דגוי. טריפה — כגון מן הארכובה ולמעלה. במאי קמיפלגי — רב חסדא ורבא. רבא סבר טריפה אינה חיה — הלכך, כמאן דהוי כולה דגוי דמי. ורב חסדא סבר טריפה חיה — הלכך לא תשיב אלף דבר שעושה אותה נבילה. לא פליגי — רב חסדא ורבא עליה דרב הונא. אלף רב חסדא ורבא פליגי. [הא בן] — אס יש חלק לגוי צכור עלמו, אפילו צאזנו — אינו קדוש. באמו — או נבלות או טריפות. כל מקנך תזכר — אס כל המקנה שלך — תזכר. אס יהא שלך — זכר תקדישו, כדמתרגמינן: דיכרין תקדיש. מתקיף לה — אכולהו. שגר בהמה שגר בבהמה — שגר צמעי צהמה, שעדיין לא הגיע זמנו לנאלת. לישנא אחרינא: שגר צהמה — מה צהמה משגרת ומשכלת. אלמא, אף על גב דלאו בני חיותא נינהו — קדשי הכא נמי, אי נמי הוה ליה לגוי ציה דבר שעושה אותו נבילה — ליקדוש חלק הישראל, אף על גב דלאו צר חיותא הוא! [מכאן שייך לעמוד צ] אפילו מום קל — ואפילו אין לגוי שותפות אלף צאזנה, שאם היה נוטל חלקו אינה לא נבלה ולא טריפה, אלף מוס קל צעלמא — פטורה מן הבכורה.

הוספות

אי לאו "כל" מוקמי ליה לקרא בכוליה בכור. אי נמי, משום דכתיב (במדבר ג): "כל בכור בישראל", ו"בישראל" משמע כוליה, כדאמר פרק "מצות חליצה" (יבמות קב,א), ולענין חליצה עד שיחא אביו ואמו מישראל. אבל בעלמא משמע שפיר מקצת.

רב חסדא אמר דבר שעושה אותה נבלה רבא אמר דבר שעושה אותה טריפה — פרק קמא דתמורה (יא,ב) גריס איפכא, גבי אומר "רגלה של זו עולה". ומהגרוסות הפוכות היא זו. וההיא דהתם עיקר, דאמר רב חסדא: מודה רבי יהודה דבר שעושה אותה טריפה, רבא אמר: דבר שעושה אותה נבילה, רב ששת אמר: דבר שמתה בו כו', מר מוסיף אדחבריה. ובעינן זה יתכן דאמר הכא רב הונא אזנו, רב חסדא מוסיף טריפה, רבא מוסיף נבילה. וכחאי גוונא פרק "המפלות" (נדה כג,ב) גבי גוף אטום: עד לארכובה, וחד מוסיף עד טבור. והא דאמר רבא התם: ושטו נקוב — אמו טמאה לידה, אפילו גרס "רבא" בשמעתא, לפי שהוא בטר רב חסדא — לא קשה דרבא אדרבא התם, דאף על גב דושטו נקוב טריפה (וחיה) לא מדמו לחסרון עד לארכובה. הא דרב הונא ורב חסדא ורבא לא פליגי — הא פשיטא דרב חסדא ורבא פליגי. אלא הכי קאמר: הא דרב הונא לא פליגא אדרב חסדא ורבא.

מאי שנא מנפלים — אף על גב דהתם כתב קרא, הוה לן למילף מהתם. או נפלים ילף משותפות דכתיב "כל בכור", ונשוה כל הדרשות בענין אחד. עריבו בהו [שלא נתערבו בהם] חולין — קרינא בהו [קוראים אנו בהם] כיון דעריבו בהו [שמעורבים בהם] חולין — לא קרינא בהו [אין קוראים בהם] "כל בכור בישראל". מסופר, פעם אחת ר' אלעזר לא על לבי מדרשא [לא נכנס לבית המדרש], אשכחיה [מצא אותן] את רבי אסי, אמר ליה [לו]: מאי אמור רבנן בי מדרשא? אמר ליה [לו]:

כל מקנך תזכר שנאמר: "כל פטר רחם לי, וכל מקנך תזכר" (שמות לד, יט), והמלה "לי" מתייחסת לפניה ולאחריה, כאילו נאמר: כל פטר רחם לי, וכן כל מקנך תזכר לי. וימקנך תזכר" לשון נקבה הוא, כלומר: כל נקבה ממקנך (מבהמותיך) שיפטור זכר את רחמה — היא הזכר לי. ולפי דרשה זו, לשון "כל מקנך" באה להדגיש כי רק אם כולה מקנך יחול עליה דין זה.

פטר שגר בבהמה הפירוש בפנים הוא כפירוש הראשון ברשי"י. ולפי הפירוש אחר, שאולי מתבסס על גרסה: "שגר בהמה" — שגר מן הבהמה (ראה רבינו גרשום), הביטוי "שגר" כשלעצמו אין משמעו נפל, אלא ולד, כפי שמצאנו במקרא "שגר אלפיך" (דברים ז, יג). אלא שהואיל וכבר נאמר בפסוק זה "פטר רחם", אם כן "שגר" בא להוסיף כל מה שהבהמה משגרת ממעיה, ואף הנפל, שאף הוא קדוש בכורה.

קדשי שאם הנפל מזהה בוודאות כוכר — הריהו אסור בהנאה ויש לקוברו (ראה חולין עז,ב). ויש שהעיר כי שיטת הספרי (וכן המכילתא) בענין זה היא כי הנפלים עצמם פטורים מן הבכורה, שלא כדברי הגמרא כאן. והציע לשנות את גרסת הספרי ל"פטורים" — שהם פטורים את הבאים אחריהם (רשי"י). וראה בענין זה בתחילת הפרק השמיני לגבי נפלים של אדם (מו,ב).

אורה ההלכה אפילו אזנו היה לגוי איבר אחד באם או בעובר, כגון יד או רגל, כל שאילו ייחתך יהיה בעל מום — הרי זה פטור מן הבכורה. כרב הונא, וכדברי רבי יוחנן בעמוד הבא (כס"ט). (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ד ה"א. שו"ע י"ד שכ, ד).

מדברי הרמב"ם (הלכות בכורות פ"ד ה"ב) משמע כי לדעת הכל, אם היה הגוי שותף באם כולה או בעובר כולו, אפילו אין לו בהם אלא אחד מאלף — הרי זה פטור מן הבכורה, שאין זה נחשב "כל בכור בישראל". והדין האמור כאן, הוא במקרה שיש לגוי חלק מוגדר משלו בגוף האם או בגוף העובר, שיש לברר מתי נחשב הדבר כשותפות בכלול. אבל רבינו יעקב בעל הטורים הבין, כפי שנראה לכאורה מלשטו של רש"י, כי מדובר כאן שהגוי והישראל שותפים שניהם באותו איבר עליו מדובר כאן (ראה י"ד סימן שכ).

אפילו אזנו ומכל מקום דווקא בדבר שחטרנו עושה בו מום ופוסלו לקרבן פוטר רב הונא. אבל גם לשיטתו, אם היה מוכר לגוי שיערה אחת — בוודאי לא היה נפטר מן הבכורה (מרומי שדה). והעירו אחרונים כי אף שפטר חמור אינו ראוי לקרבן, ואין המום פוסל בו, בכבור בהמה טהורה, מכל מקום שיקול זה נוגע גם אליו, שהרי הבכורות הושוו זה לזה לעניינים אלו של שותפות הגוי. (ראה אהל משה).

ולימא ליה שקול אונך וזיל והרי אפילו אם יטול הגוי את אזנו וייפסל לקרבן, מכל מקום גם בכור בעל מום קדוש בכורה, שהוא ניתן לכהן! (רשי"י). ויש שתמה: ומה בכך? והרי לשיטת חכמים אין זה "כל בכור בישראל"! והסביר כי קשה לומר שדבר מועט כל כך יבטל את קדושת הבכור כולו (נאום יהודה).

טריפה התורה אסרה טריפה באכילה (שמות כב, ל). וחכמים מנו במסכת חולין את הטריפות השונות, שהן בכלל הלכה למשה מסיני, כגון בהמה שדרס אותה ארי בצפורניו, וכיוצא בזה בהמה שנחתכה רגלה למעלה מן הארכובה (חולין עז,א). ולדעת רבא, אם היה הגוי שותף ברגל עד למעלה מן הארכובה — יש בכך לפטור את העובר מן הבכורה.

מסורת הש"ס
1. (הענין) חולין מב,א.
עז,א. קמ"א. נדה כד,א.
ירושלמי נזיר פ"ו ה"א. תוי"כ
ויקרא י"א, ד. שם י"ז, טו.
וראה זבחים ס"ט,ב.
2. ראה משנה חולין עז,א.
שם ס"ט,א. עז,ב. מכילתא
שמות י"ג, ב. שם י"ג, יב. שם
כב, כט. מכילתא דרשב"י
שמות י"ג, יב. ספרי במדבר
יח, טו.

גרסות
מר סבר כל בכתי"מ: רבנן
סברי כל.
משמע למלווי אתא
בכתי"מ ועוד: למלוויא הוא
זאתא.
קרינא בהו בבהמה כל
בכור בכתי"מ: קרינן בהו
כל בכור.
מאי אמור רבנן בי מדרשא
בכתי"מ ועוד: מאי אמור בי
מדרשא.
הכא - בכור נמי בכתי"מ
ועוד משפט זה חסר.

- מסורת הש"ס**
- א. משנה בכורות טו, ב. בכורות ה, ב. ו, ב. תוספתא בכורות פ"ב ו. ילק"ש תורה תשנה.
  - ב. משנה בכורות מ, א. תוספתא בכורות פ"ד יא.
  - ג. משנה בכורות מ, ב. תוספתא בכורות פ"ה ג.
  - ד. בכורות מ, ב.
  - ה. משנה בכורות מ, א.
  - ו. משנה בכורות מד, א (עיי"ש).
  - ז. בכורות מ, ב. מ, א. ילק"ש תרל, ב.
  - ח. בכורות ב, א.

ג' רסות

והדתן רחל שילדה בשי"מ:
ועוד היא דתן רחל שילדה.
מום קבוע הוי בשי"מ: ואמר ר' יוחנן מום קבוע.
יש במינו קדוש בכורה
 בכת"מ: **קדוש במינו בכורה.**
דתן בכת"מ מלה זו חסרה.
בין עוברים פוסלין בכת"מ
 ועוד וכן במשניות: **בין עוברים פוסלין באדם.**
נמי לא הוי מומא בכת"מ: לא הוי מומא.
אחת גדולה ואחת קטנה מאי טעמא בכת"מ: אחת גדולה ואחת קטנה מומא מאי טעמא.
דהוה ליה שרוע בכת"מ: דהוה שרוע ושינוי לא הוי מומא.
משום שינוי שינוי הוי מומא בכת"מ ובב"מ: משום שינוי הוי מומא ויש בכת"מ: משום שינוי ושינוי הוי מומא.
אי מחמת בריותא יתירא בכת"מ: אי מחמת בריותא יתירא אי משום כחישותא חסירותא ויש בכת"מ: אי מחמת בריותא יתירא אי מחמת כחישותא יתירא.

העולם

עינו אחת גדולה ואחת קטנה
 גורמים שונים (ננטים, חשיפה לחומרים מסוכנים ומחלות) עלולים לגרום לעין קטנה מן המקובל אצל בעלי החיים, וכך נוצרת א-סימטריה בין שתי העיניים. כמו כן מחלות מסוימות עשויות לגרום לעין להיראות גדולה לעומת הממוצע. לדוגמה, סוגים שונים של סרטן בסביבת העין יגרמו לה לבלוט ולהיראות גדולה.

עין של כבש, אווה ועגל
 לעומת הקוטר הממוצע של עין הכבש, שהוא בערך 24 מ"מ, הרי שהקוטר הממוצע של עין האווה הוא בערך 12 מ"מ, ואילו הקוטר הממוצע של עין העגל הוא 32 מ"מ.

מחמת כחישותא

עינו של בעל חיים חולני ייראו קטנות יותר מאשר של בעל חיים בריא. במחלות מסוימות ייראו העיניים כשקועות כתוצאה מהתייבשות, ובמחלות אחרות מצטמצם השומן שמאחורי גלגל העין וגורם לה להיראות קטנה מפני שהיא יושבת עמוק יותר בשקע העין.

החיים

ההיא גיורתא
 תופעת הגיור לא הייתה נפוצה בבבל, ונראה שהשלטון הפרסי לא ראה את הגיור בעין יפה. אולם בימיו של המלך שבור השני, היא תקופתו של רבא, מופיעים מקרים רבים יחסית של גיור, ורובם במחוזות היא עיר של רבא, כמו המקרה המסופר בסוגייתנו. ייתכן שתופעת הגיור באותה תקופה קשורה ליחס הטוב ששרר בין המלך שבור ובין העדה היהודית בבבל.

הכי [כך] אמר רבי יוחנן: אפילו יש לגוי בבהמה איבר שאם ינטל יהיה בה מום קל, הריהו פטורה מן הבכורה. ועוד אמר ר' יוחנן, והדתן [וח] ששנינו: רחל שילדה בכור שהוא מין עז, ועז שילדה מין רחל – פטורה מן הבכורה, ואם יש בו מקצת סימנין של אימו – חייב בבכורה, מכל מקום אין מקריבים אותו, לפי שמום קבוע הוי [הוא], שאינו עתיד לעבור, שמוטו לכהן לשחוט עליו (בגללו) את הבכור מחוץ למקדש. ושואלים: בשלמא [נניח] מה שאמר ר' יוחנן: אפילו מום קל, קא משמע לן [הריהו משמע לנן] כדברי רב הונא בעמוד הקודם, שגם אם אין לגוי אלא אזנו של עובר הריהו פטור מן הבכורה, ולאפוקי [ולחוציא] מדברי רב חסדא ורבא, שאמרו שצריך שיהיה לגוי חלק בכורב שאם ינטל יעשה אותו נבילה או טריפה. אלא מה שאמר ר' יוחנן שרחל שילדה מין עז, אם יש בו מקצת סימנים של אמו הרי זה מום קבוע – מאי קא משמע לן [מה הוא משמע, מחדש, לנן]? דכיון דאישתני הוה ליה מומא [שכיון שנשתנה ממראה כבש הרי זה מום]! הלא תנינא [כבר שנינו] דבר זה במשנה: אם פיו של טלה דומה כשל חזיר – הרי זה מום! וכי תימא [ואם תאמר] שהיה מקום לחלק: התם [שם] שפיו דומה לשל חזיר – נשתנה בצורת דבר שאין במינו קדוש בכורה, ואילו הכא [כאן] שהוא כמין עז נשתנה בדבר שבמינו קדוש בכורה, והוצרך ר' יוחנן לחדש שאף זה נחשב מום – הא נמי תנינא [זו גם כן שנינו] ברשימת בעלי המומים שמוטו לשוחטם מחוץ למקדש: עינו אחת של כבש גדולה ואחת קטנה, ותנא [ושנה] החכם [בהסבר המשנה: גדולה – גדולה כשל עגל, וקטנה – כשל אווז! ומוסיפים: בשלמא [נניח] כשהוא אומר קטנה כשל אווז, יכול אתה לומר כי טעם הדבר הוא – משום שאין במינו קדוש בכורה, שאין דין בכורה בעוף. אלא גדולה כשל עגל, הלא יש במינו קדוש בכורה! אלא לאו משום דאמרינן [האם לא משום שאנו אומרים]: כיון דאישתני הוה ליה מומא [כיון שהשתנה מצורת כבש הרי זה מום]? ואם כן לא חידש ר' יוחנן דבר! ודוחים: לא, טעם הדבר שעינו גדולה כשל עגל הרי זה מום – אין זה משום שנשתנה מצורת כבש, אלא משום דהוה ליה [שכן שנינו במשנה]: מומין אלו שמנתה המשנה בבהמה, שפוסלים אותה להקריבה, – אם היו עיניו שתייהן גדולות או שתייהן קטנות, או שתייהן גדולות וקטנות – נמי לא הוי מומא [גם כן איננו מום]. ויש לשאול: עינו אחת גדולה ואחת קטנה מאי טעמא [מה טעם] הוא מום בבהמה? אי [אם] משום שינוי, שאין הוא נראה ככבש – אפילו שתייהן גדולות או שתייהן קטנות נמי [גם כן] היה צריך לפסול! אלא לאו [האם לא] משום דהוה ליה [שהוא] שרוע? ודוחים: לא, לעולם אימא [אומר] לך שהטעם בעינו אחת גדולה ואחת קטנה הוי משום שינוי, ושנינו הוי מומא [הרי הוא מום]. ודקא קשיא [ומה שהיה קשה] לך: אם משום שינוי, אפילו שתייהן גדולות או שתייהן קטנות מום – התם [שם] אין זה נחשב שינוי, שבהמה בריאה ושמנה במיוחד תרווייהו בעי למיברא [אם מחמת בריותא יתירא] – שתייהם היו צריכות להבריא. אי מחמת כחישותא יתירא תרווייהו בעי מיכחש [אם מחמת כחש יתיר – שתייהם היו צריכות לכחוש].

הכי אמר רבי יוחנן: אפילו מום קל. והדתן: רחל שילדה מין עז, ועז שילדה מין רחל – פטורה מן הבכורה, ואם יש בו מקצת סימנין – חייב, מום קבוע הוי לשחוט עליו. – בשלמא מום קל – קא משמע לן פדריב הונא, ולאפוקי מדריב חסדא ורבא. אלא מום קבוע, מאי קא משמע לן – דכיון דאישתני הוה ליה מומא? תנינא: יופיו דומה כשל חזיר – הרי זה מום! וכי תימא התם נשתנה בדבר שאין במינו קדוש בכורה, הלא נשתנה בדבר שבמינו קדוש בכורה – הלא נמי תנינא: יעינו אחת גדולה ואחת קטנה; ותנא: גדולה – גדולה כשל עגל, וקטנה – אין במינו קדוש בכורה, אלא גדולה כשל עגל – יש במינו קדוש בכורה! אלא לאו משום דאמרינן: כיון דאישתני, הוה ליה מומא! – לא, משום דהוה ליה שרוע. הכי נמי מסתברא, דתנן: מומין אלו, בין קבועין בין עוברין – פוסלין. יתיר עליהן אדם, עיניו שתייהן גדולות, שתייהן קטנות. גבי אדם הוא דכתיב: "איש איש מזרע אהרן", דדבעינן איש שוה בנרעו של אהרן, אבל בהמה – שתייהן גדולות שתייהן קטנות נמי לא הוי מומא. אחת גדולה ואחת קטנה מאי טעמא? אי משום שינוי – אפילו שתייהן גדולות שתייהן קטנות נמי! אלא לאו משום דהוה ליה שרוע.

– לא, לעולם אימא לך משום שינוי, שינוי הוי מומא. ודקא קשיא לך: אפילו שתייהן גדולות שתייהן קטנות! התם, אי מחמת בריותא יתירא – תרווייהו בעי למיברא, אי מחמת כחישותא יתירא – תרווייהו בעי מיכחש.

ההיא גיורתא דהוה מסרין לה אחי חיותא לפטומה. אתאי לקמיה דרבא, אמר לה: לית דחש לה להא דרבי יהודה, דדאמר: שותפות גוי חייבת בבכורה.

כאמור לעיל נחלקו ר' יהודה וחכמים האם שותפות הגוי בבהמה פוטרת מן הבכורה. ובענין זה מסופר, ההיא גיורתא דהוה מסרין לה אחי חיותא לפטומה [גיורת אחת שהיו מוסרים לה אחיה הגויים בהמות לפטום] ולהשתתף בשבח שתשביח הפרה, אתאי לקמיה [באה לפני] רבא לשאול האם הבכורות של בהמות אלו קדושים בבכורה. אמר לה: לית דחש לה להא [אין מי שחושש לה להלכה זו] של רבי יהודה, שאמר: שותפות גוי חייבת בבכורה.

עיונים
רחל שילדה מין עז וכו' ואם יש בו מקצת סימנין חייב
 שאין דין בכורה אלא לכבש בן כבש, וזה איננו כבש [להלן ה.ב]. אבל אם יש בו מקצת סימנים של אמו הרי זה נחשב כבש בן כבש, אלא שהוא בעל מום.
עינו אחת גדולה ואחת קטנה
 רש"י פירש "ואחת" כמו "או אחת", שאחת מעיניו גדולה או אחת מעיניו קטנה. אבל הרמב"ם פירש שאחת מעיניו גדולה כשל עגל והשניה קטנה כשל אווז.
שרוע
 מסורת חכמים ש"שרוע" האמור בתורה (ויקרא כב, כג) הוא בעל חיים שנשמטה ירכיבו ממקומו, וכך נעשית רגלו ארוכה מן הרגל (ראה להלן מ.א וכן בתורת כהנים ויקרא שם). ופירשו מפרשי הת"כ כי הוא מלשון "סרח העודף" (שמות כו, יב), וכן פירשו ראבי"ע ועוד את המלה "שרוע" מלשון אריכות יתירה, כמו "קצר המצע מהשתרע" (ישעיה כח, ב), ורש"י בכמה מקומות פירש כי הכוונה היא לכל מקרה שאחד מאיבריו גדול מחבירו. ורבינו גרשום פירש כי עיקרו של הפסול הוא משום שכל דבר יתיר – כנטול הוא נחשב.
לא לעולם אימא לך משום שינוי
 לפי זה, עומדת הקושיה בעינה: מדוע הוצרך ר' יוחנן לומר שרחל שילדה מין עז ויש בו מקצת סימנים הרי זה מום? והרי כבר שנינו בענין עין אחת קטנה ואחת גדולה ששינוי מום הוא! ואכן רבינו גרשום כתב כי הקושיה עומדת בעינה.

הכי אמר רבי יוחנן – צי מדרשא: דהאי "חייב" דקמי – חייב לימנו לכהן קאמר, אלל למזבח לא קרב. דהאי דאשמתני הוי מום קבוע לשחוט עליו בחוץ, ככור צעל מום ששוחטו כהן ואוכלו. כדריב הונא – דלמר: אפילו אזנו. תנינא – לקמן דפרק "על אלו מומין שוחטין את הצכור" (מ.א). הכא נשתנה כו' – ולהכי אצטרך לרבי יוחנן לאשמועינן דמוס הוא. או אחת גדולה – כשל עגל, או אחת קטנה כשל אווז. יש במינו קדוש בכורה – ואפילו הכי הוי מומא, ואמאי אצטרך לרבי יוחנן למימר? לא משום דהוה ליה שרוע – דשרוע האמור בתורה זו היא שאצטרו אחד גדול מחבירו. אלל שינוי אחר, כגון שצמחו דומה לעז – לא שמעינן דמוס הוא, הלכך אצטרך לרבי יוחנן לאשמועינן. מומין אלו – שפירשו חכמים צכור. בין עוברין בין קבועין פוסלין – נלמס, צכה, כל זמן שמוס צו לא יעזוב. שוה בזרעו – שדומה לצני אדם. לעולם אימא לך כו' – ומהכא לא תסתבר משום שרוע. תרווייהו בעו – והא – דאי משונה הוא. ואי קשיא: אמאי אצטרך לרבי יוחנן למימר? הא אוקימנא דשינוי הוי מומא! תרי: כיון דאיהו למימר נמי ללא משום שינוי הוה אלא משום שרוע, אצטרך לרבי יוחנן למימר. אחי – גויס הוה. אתאי לקמיה דרבא – למיכחי אי מייחבא צכורה.

תוספות

אלא לאו משום דהוה ליה שרוע
 ושינוי לא הוי מומא. ואם תאמר: אם כן, קשה טפי לרבי יוחנן דאמר לעיל: כיון דאישתני הוי מומא. דהכא דייקנין: שתייהן גדולות הוי שינוי, ולא חשיב מומא! ויש לומר: ההיא דלעיל שינוי חמור טפי משתייהן גדולות או שתייהן קטנות.

ותקא קשיא לך: אפילו שתייהן גדולות שתייהן קטנות! התם, אי מחמת בריותא יתירא – תרווייהו בעי למיברא, אי מחמת כחישותא יתירא – תרווייהו בעי מיכחש.

אתאי לקמיה דרבא, אמר לה: לית דחש לה להא דרבי יהודה, דדאמר: שותפות גוי חייבת בבכורה.

כאמור לעיל נחלקו ר' יהודה וחכמים האם שותפות הגוי בבהמה פוטרת מן הבכורה. ובענין זה מסופר, ההיא גיורתא דהוה מסרין לה אחי חיותא לפטומה [גיורת אחת שהיו מוסרים לה אחיה הגויים בהמות לפטום] ולהשתתף בשבח שתשביח הפרה, אתאי לקמיה [באה לפני] רבא לשאול האם הבכורות של בהמות אלו קדושים בבכורה. אמר לה: לית דחש לה להא [אין מי שחושש לה להלכה זו] של רבי יהודה, שאמר: שותפות גוי חייבת בבכורה.

אורח ההלכה
רחל שילדה מין עז וכו'
 רחל שילדה מין עז, או עז שילדה מין רחל – פטור מן הבכורה. ואם היה בו מקצת סימני אמו – הרי זה בכור. והריהו כבעל מום קבוע, שאין לך מום גדול משינוי ברייתו. כמשנה וכו' יוחנן. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ב ה"ז).
עינו אחת גדולה ואחת קטנה
 בין המומים המיוחדים לבהמה – אם עינה האחת גדולה כשל עגל והשניה קטנה כשל אווז. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"ב ה"ב).
שתייהן גדולות שתייהן קטנות גבי אדם
 כהן שעיניו גדולות הרבה כשל עגל, או שעיניו קטנות כשל אווז – הרי זה בעל מום ופסול לעבודה. כמשנה להלן. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת מקדש פ"ח ה"ז).

מקנה לאודנייהו לגוי – לאפקועינהו מצורה. ואסר להו – לצורות צניח ועזודה ככורים גמורים, ויהיז להו לכהניס. וכלאי חיותא – ממה מקנה. לידו תקלה – שלא יגזו ויעזבו צהן. אי הכי – דלטובה נמכוון, אמאי כלאי חיותא? קודם שיצא – ועדיין לא נמקדש. דנכור צחם תליא קדושתיה, דכמיז:

”כל הבכור אשר יולד” [דברים טו], ולא הו כמטיל מוס נקדשים. מקדושת כהן לא מפקע ליה – דהו ככור זעל מוס היתן לכהן, וחיז כהן לנהוג זו קדושה, שלא יגזו ויעזבו צה, וכשהוא שוטפו – אינו שוטפו צאיטלוי, ואינו נמכר צאיטלוי, ואינו נשקל צליטרא, דלקמן (לא, ה). הכא – מתי מקני לה לגוי, דלא חיללא עליה שם קדושה. ואף על גז שהו נהוג צו קדושה, הו כנוהג קדושה צחולין גמורין. קנין גמור – לטעם מעוט מן הגוי. דגוי לא קני אלא כסוף, כלאמריין לקמן פסקי שני (יג, ה). מילתא הוא דעבד – מילתא צעלמא, דציוור, ואינו נוטל דמיו.

משנה כהנים ולוים פטורין – קא סלקא דעתך אפטור חמור קאי. אם פטור – לוי צכורי ישראל צמדנה. דין הוא כו' – ומשמע דגוף הלוי פטור חמורו ישראל.

תוספות

דקא מפקע להו מקדושתיהו – מה שאין נוהרין עכשיו ואף על פי שנענש רב מרי, פירש רבינו תם: רב מרי נענש לפי שהיה מקנה אנו של עובר, ואיכא הפקעה בגוף העובר. אבל הקנאה באם – שריא. ואף על גב דאית ספרים

דגרסי "לאזנה" לשון נקבה, היינו משום דקאי אחיותא, והכי נמי אסר לה בגיזה ועבודה. ואם תאמר: לקמן פרק תשיעי (נג, א), דפריך גבי מעשר בהמה, ואינו נוהג בזמן הזה דלא ליתי לידו תקלה: אי הכי בכור נמי לא לנהוג בזמן הזה משום תקלה? ומשמע: אפשר כדרב יהודה. אמאי לא משכחת תקנה באמהות כדפרישית? יש לומר: התם כיון דאיכא חשש תקלה, ויש להם לתקן בלא הפקעה מכהן, שיעשה כרב יהודה – לא רצו לתקן שיעשה לעולם כך על ידי הפקעה, ומיהו אי עבד – עבד. אי נמי: בימי רב מרי היו בקיאים להטיל מוס בבכור קודם שיצא לעולם – אסור לעשות על ידי הפקעה. אבל אנו דלא בקיאים בכך – מוטב להקנות לגוי קודם שיבא לידו תקלה, כדמשמע פרק בתרא (בכורות נג, א), דאי לאו משום דאפשר כרב יהודה היה לנו לתקן להקנות לגוי, ואנן דלא בקיאינו הוי כלא אפשר. ואפילו בהא דרב יהודה משמע בפרק "אין" (כיצד מערימיין" [תמורה כד, ב], דאסור מן הדין, גיזה דלמא מפיך את ראשו קודם שיטיל בו מוס, אי לאו משום דרב יהודה עדיף להטיל בו מוס קודם שיצא לעולם, כי היה צריך להשהותו עד שיפול מוס מעצמו. ונראה דבהקנאת און לחוד שרי, דקיימא לן כרב הונא, מדקאי רבי יוחנן כוותיה ואמר: אפילו מוס קל. ורב מרי נמי דמקנה

אזנייהו לא נענש אלא משום הפקעה. ולקמן פרק בתרא (בכורות נג, א), פריך: לקנייהו להו לאודנייהו לגוי. ולכל היותר מותר על ידי הקנאה בדבר שעושה אותה טריפה או נבילה. ולאידך לישנא מפרש שנענש רב מרי משום דידע לאקנויי, וכולי עלמא לא ידעי, וסברי: רב מרי מילתא בעלמא הוא דעבד ואתי לידו תקלה – יש לפרש נמי: רב מרי שהיה בקי בדבר יהודה, לית ליה למיעבד בקנין דאתי למיטעי. אבל לדין לא אפשר בענין אחר. עוד פירש רבינו תם: רב מרי שהיה מקנה און עובר לגוי – הו דבר שלא בא לעולם, אלא היה מקנה בהמה לאוני עובר, כמו דקל לפירותיו. וטעה אינש ואמר: אזני עובר היה מקנה, כמו פירות דקל, ואתי לידו תקלה. אבל כי מקנה אזני הבהמות – שרי, דלא אתי למיטעי. ולפירוש הקונטרס לא יתכן לפרש כן, שפירש: רב מרי היה יודע להקנות קנין גמור ליטול מעות מן הגוי, דגוי לא קני אלא בכסף, כדאמר לקמן פרק שני (יג, א), וסברי: מילתא בעלמא הוא דעבד, ואינו נוטל דמים. ומיהו, לפי דבריו לא היה לו להזכיר ראייה [מלקמן], דאדרבה, לרבי יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות, דריש לה לקמן (יג, ב): "מיד עמיתך" – בכסף, הא לגוי – במשיכה, וכרבי יוחנן [קיימא לן].

כהנים ולוים פטורין מקל וחומר – ואם תאמר: בלא קל וחומר, תיפוק ליה מתוך קונטרס השר דמשני (בכורות ה, ב): אותם שלש מאות בכורים היו, ואין בכור מפקיע בכור משום דדיו שיפקיע של עצמו. שמע מינה דשל עצמו מיהא מפקיע; יש לומר: אי לאו קל וחומר, מצינו לשנויי: אותן שלש מאות בכורות היו, והוצרכו פדיון. וכי תימא: אם כן למניניהו בהדי שלשה ושבעים ומאתים העודפים; מצי למימר: לא הוחזק הכתוב למנות אלא דישראל לחודיהו.

עיונים

דלמא אתי בהו לידו תקלה מרשי משמע שפירש: כדי שלא יבוא רב מרי עצמו לידו תקלה. ורבינו גרשום פירש – שמא יבוא אדם אחר שאינו יודע שבכור הוא, ויכשל בדבר. וטעם הדבר שנתנו לבכור – משום שלא היתה כוונתו של רב מרי אלא שלא יבוא לידו תקלה, אבל לא להפקיע את הבכור מיד הכהן, ולא להיפטר מדין הבכורה, ולכן נהג בבהמה איסור גיזה ועבודה. ועוד, שלא רצה שייכשלו אחרים על ידו, שלא יקנו את העובר לגוי כראוי, ונמצאו נהנים מן הבכור וגוזלים אותו מן הכהן, כמתואר להלן (רד"ל).

דמפקע להו מקדושתיהו והוא מובן לדעת מי שפירש כי משום כך נאסר במשנתנו למכור עובר לגוי (ראה לעיל ב, א). ולפי זה יש לומר כי ההסבר האחר המובא להלן, ולפיו נהג רב מרי כראוי, הוא כשיטת מי שסבור שאין האיסור במשנה משום הפקעת קדושת הבכור, אלא בגלל איסור מלאכה בשבת. וראה עוד בתוס' שכתבו בשם רבינו תם כי הפגם במעשהו של רב מרי היה שעשה מעשה בגוף העובר עצמו כדי להפקיעו מן הבכורה. אבל אם היה מוכר את און האם – לא היה נענש על כך.

מותר לאדם להטיל מוס בבכור וכו' כדי שיוכל הכהן לאוכלו מיד כשייולד, שהרי כל עוד הוא תמים והוא בכלל קדושת מוצב – אסור הכהן לאוכלו. ועוד, כשהוא משהה אותו אצלו עד שיפול בו מוס הריהו עלול לבוא לידו גיזה ועבודה (רבינו גרשום). ואין זה בכלל האיסור להטיל מוס בקדשים, לפי שאין הוא קדוש בבכורה עד שייולד. ובמסכת תמורה (כד, ב) אמרו כי בזמן שהמקדש קיים – אסור הדבר, שהרי הוא מפקיעו מן המוצב. ואין הדברים אמורים אלא בזמן הזה, מפני שאינו ראוי להקריבה, וממילא הוא עתיד להיאכל לאחר שיפול בו מוס (תמ"ב).

רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור וכו' לא נתבאר מהו און קנין גמור, ומה סבור היה אדם אחר שראה את מעשיו. והמפרשים פירשו דבר זה באופנים שונים. רש"י פירש כי רב מרי ידע את ההלכה שגוי אינו קונה בהמה במשיכה אלא בכסף, ואדם אחר שאינו יודע סבור שהקנה לגוי בדיבור בלבד ("מילתא הוא דעבד"). ובתוס' הסבירו בשם רבינו תם כי רב מרי היה מקנה את הפרה במשיכה כדי לקנות בכך און העובר, ואנשים טעו בכך והבינו כי הקנה את האון עצמה, והרי היא דבר שלא בא לעולם (ויש שפירשו בשמו כי

רב מרי בר רחל הויה ליה התיא חיותא, הנה מקנה לאודנייהו לגוי, ואסר להו בגיזה ועבודה, ויהיב להו לכהנים, וכלאי חיותא דרב מרי בר רחל. וכי מאחר דאסר להו בגיזה ועבודה, ויהיב להו לכהנים, אמאי מקנה להו לאודנייהו לגוי? – דלקמא אתי בהו לידו תקלה. – אי הכי, מאי טעמא פלו חיותא דרב מרי? – משום דמפקע להו מקדושתיהו. – והאמר רב יהודה: מותר לאדם להטיל מוס בבכור קודם שיצא לאויר העולם! – התם, מקדושת מוצב קא מפקע ליה, מקדושת פהן לא מפקע ליה; הכא – אפילו מקדושת פהן קא מפקע ליה. ואיבעית אימא: רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור, וחדו ליה איניש אחריןא ואזיל ועבד, וסבר: רב מרי מילתא הוא דעבד, ואתי בה לידו תקלה.

ג משנה כהנים ולוים פטורין, מקל וחומר: אם פטרו את של ישראל במדבר – דין הוא שיפטרו את של עזמן.

ג משנה כהנים ולוים פטורין, מקל וחומר: אם פטרו את של ישראל במדבר – דין הוא שיפטרו את של עזמן.

ועוד מסופר, רב מרי בר רחל הויה ליה התיא חיותא (היה לו עדר בעלי חיים, בהמות). הוה מקנה לאודנייהו (היה מקנה את אחזניהם) של העוברים לגוי כדי להפקיעם מן הבכורה, וכך לא היו קדושים בבכורה בלידתם (שארין קדושת בכורה חלה אלא בשעת הלידה ובשעת הלידה יש לגוי בהם חלק). ומכל מקום אסר להו (היה אוסר אותם את הבכורות) בגיזה ועבודה כדין בכור, שאסור לגזוז את צמרם ולעבוד בו, ויהיב להו (וכן היה נותן אותם) לכהנים, כדין בכור. ומסופר כי כלאי חיותא (כלו, מתו, הבהמות) של רב מרי בר רחל. ושואלים: וכי מאחר דאסר להו (שהיה אוסר אותם) בגיזה ועבודה, ויהיב להו (ונותן אותם) לכהנים, כדין בכור, אמאי מקנה להו לאודנייהו (מדוע היה מקנה את אחזניהם) מתחילה לגוי, ומפקיעם מן הבכורה? ומשיבים: עשה כן מחשש דלמא אתי בהו (שמא יבואו בהם) לידו תקלה, שיגזו אותם או יעבדו בהם. ושואלים: אי הכי (אם כן), מאי טעמא כלו חיותא (מה הטעם כלו הבהמות) של רב מרי? מדוע נענש? ומשיבים: משום דמפקע להו מקדושתיהו (שהיה מפקיע אותם מקדושתם) על ידי מכירת אזניהם. ומקשים: והאמר (והרי אמר) רב יהודה: מותר לאדם להטיל מוס בבכור קודם שיצא לאויר העולם! ומשיבים: התם (שם) שמטיל בו מוס – מקדושת מוצב קא מפקע ליה (הוא מפקיע אותן, שאינו ראוי להקריבה. אבל מקדושת כהן, שיהיה של הכהן, לא מפקע ליה [אינו מפקיע

אותן]. **הכא** [כאן], שמכר את אזנו לגוי – אפילו מקדושת כהן קא מפקע ליה [מפקיע אותן]. שהרי שותפות הגוי פוטרת את העובר מן הבכורה. ואיבעית אימא (ואם תרצה אמור) הסבר אחר, מדוע מתו בהמותיו של רב מרי בר רחל: רב מרי בר רחל ידע לאקנויי (ידוע היה להקנות לגוי קנין גמור את אזנו של העובר, ואולם חזי ליה איניש אחריןא, ואזיל ועבד [ראה היה אדם אחר את רב מרי עושה כן, והולך ועושה כמותו]. למכור את אזון העובר לגוי וסבר [וסבור] כי רב מרי מילתא הוא דעבד [דבר של מה בכך הוא שעשה] לצורך הקנאה זו, הפקעת הבכורה, ואין לדקדק בדבר ולהקנות כראוי. ואתי [ובא] בה אותו אדם לידו תקלה, שלא להקנות כראוי, ומשום כך מתו בהמותיו של רב מרי, שבאה תקלה על דין. **ג משנה כהנים ולוים פטורין** מפדיון פטר חמור שלהם מקל וחומר: אם פטרו את בכורותיהם של ישראל במדבר מן הבכורה, שנפדו על ידם, שנאמר: "קח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל" (במדבר ג, מה), דין הוא שיפטרו את בכורות חמוריהם של עזמן מן הבכורה.

ואינו נמי אסר לה בגיזה ועבודה. ואם תאמר: לקמן פרק תשיעי (נג, א), דפריך גבי מעשר בהמה, ואינו נוהג בזמן הזה דלא ליתי לידו תקלה: אי הכי בכור נמי לא לנהוג בזמן הזה משום תקלה? ומשמע: אפשר כדרב יהודה. אמאי לא משכחת תקנה באמהות כדפרישית? יש לומר: התם כיון דאיכא חשש תקלה, ויש להם לתקן בלא הפקעה מכהן, שיעשה כרב יהודה – לא רצו לתקן שיעשה לעולם כך על ידי הפקעה, ומיהו אי עבד – עבד. אי נמי: בימי רב מרי היו בקיאים להטיל מוס בבכור קודם שיצא לעולם – אסור לעשות על ידי הפקעה. אבל אנו דלא בקיאים בכך – מוטב להקנות לגוי קודם שיבא לידו תקלה, כדמשמע פרק בתרא (בכורות נג, א), דאי לאו משום דאפשר כרב יהודה היה לנו לתקן להקנות לגוי, ואנן דלא בקיאינו הוי כלא אפשר. ואפילו בהא דרב יהודה משמע בפרק "אין" (כיצד מערימיין" [תמורה כד, ב], דאסור מן הדין, גיזה דלמא מפיך את ראשו קודם שיטיל בו מוס, אי לאו משום דרב יהודה עדיף להטיל בו מוס קודם שיצא לעולם, כי היה צריך להשהותו עד שיפול מוס מעצמו. ונראה דבהקנאת און לחוד שרי, דקיימא לן כרב הונא, מדקאי רבי יוחנן כוותיה ואמר: אפילו מוס קל. ורב מרי נמי דמקנה

אזנייהו לא נענש אלא משום הפקעה. ולקמן פרק בתרא (בכורות נג, א), פריך: לקנייהו להו לאודנייהו לגוי. ולכל היותר מותר על ידי הקנאה בדבר שעושה אותה טריפה או נבילה. ולאידך לישנא מפרש שנענש רב מרי משום דידע לאקנויי, וכולי עלמא לא ידעי, וסברי: רב מרי מילתא בעלמא הוא דעבד ואתי לידו תקלה – יש לפרש נמי: רב מרי שהיה בקי בדבר יהודה, לית ליה למיעבד בקנין דאתי למיטעי. אבל לדין לא אפשר בענין אחר. עוד פירש רבינו תם: רב מרי שהיה מקנה און עובר לגוי – הו דבר שלא בא לעולם, אלא היה מקנה בהמה לאוני עובר, כמו דקל לפירותיו. וטעה אינש ואמר: אזני עובר היה מקנה, כמו פירות דקל, ואתי לידו תקלה. אבל כי מקנה אזני הבהמות – שרי, דלא אתי למיטעי. ולפירוש הקונטרס לא יתכן לפרש כן, שפירש: רב מרי היה יודע להקנות קנין גמור ליטול מעות מן הגוי, דגוי לא קני אלא בכסף, כדאמר לקמן פרק שני (יג, א), וסברי: מילתא בעלמא הוא דעבד, ואינו נוטל דמים. ומיהו, לפי דבריו לא היה לו להזכיר ראייה [מלקמן], דאדרבה, לרבי יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות, דריש לה לקמן (יג, ב): "מיד עמיתך" – בכסף, הא לגוי – במשיכה, וכרבי יוחנן [קיימא לן].

כהנים ולוים פטורין מקל וחומר – ואם תאמר: בלא קל וחומר, תיפוק ליה מתוך קונטרס השר דמשני (בכורות ה, ב): אותם שלש מאות בכורים היו, ואין בכור מפקיע בכור משום דדיו שיפקיע של עצמו. שמע מינה דשל עצמו מיהא מפקיע; יש לומר: אי לאו קל וחומר, מצינו לשנויי: אותן שלש מאות בכורות היו, והוצרכו פדיון. וכי תימא: אם כן למניניהו בהדי שלשה ושבעים ומאתים העודפים; מצי למימר: לא הוחזק הכתוב למנות אלא דישראל לחודיהו.

הטעות היא שהקנו את און העובר עוד קודם שנתעברה הבהמה. תוספות חיצוניות בש"מ). ואילו רבינו גרשום פירש כי רב מרי היה מוצב לגוי את און העובר לגוי על ידי הקנאה לבנו או לבתו הגדולים, שהיו זוכים עבור הגוי. ואדם אחר שאינו בקי בדבר היה מוצב על ידי בנו או בתו הקטנים, ואילו אינם יכולים לזכות עבור אדם אחר, מפני שידם כיד אביהם (ראה עירובין עט, ב). ולפירושים אלו, "וסבר מילתא הוא דעבד" משמעו שאדם אחר היה סבור כי רב מרי עשה דבר של מה בכך להפקיע מן הבכורה, ואין לדקדק בדיוק כיצד לעשותו ובאיו לשון (אור זרוע).

ואתי בה לידו תקלה ומשום כך מתו בהמותיו – משום שהיו נכשלים אחרים על ידם (רבינו גרשום). ואף שרב מרי נהג בבהמה מנהג בכור ונתנו לכהן, מכל מקום לא כל מי שראה אותו מקנה לגוי ידע שהוא גם נוהג בו מנהג בכור (רד"ל). ומצאנו כעין זה, שהקבי"ה מדקדק עם צדיקיו כחוט השערה, עד שאפילו באותו דבר עצמו שהיה רב מרי מדקדק בו – בו נענש (ראה ביק ג, א).

אורה ההלכה

הוה מקנה לאודנייהו וכו' בזמן הזה, מצוה לשתף את הגוי בעובר קודם שיצא לאויר העולם, כדי לפוטרו מהבכורה. ואף על פי שמפקיע קדושתו, עדיף לעשות כך, כדי שלא יבא לידו מכשול, ליהנות ממנו בגיזה ועבודה. ואם יקנה לגוי חלק בעובר עצמו – אין הקנין חל, לפי שהוא דבר שלא בא לעולם, ולכך יקנה לו חלק באם. כדברי התוס' כאן (באה"ג), והוסיף רמ"א: או יקנה לו האם כדי להקנות לו חלק בעובר (וראה בש"ך שתמה, שהרי על כך נענש רב מרי). (שו"ע י"ד שכ, ו).

מותר לאדם להטיל מוס בבכור קודם שיצא לאויר העולם מותר להטיל מוס בבכור קודם שיצא לאויר העולם, מפני שסופו להיאכל במומו. כרב יהודה. ובזמן שבית המקדש קיים – אסור. עפ"י תמורה כד, ב. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ב הי"ד. שו"ע י"ד שיג, ז). **כהנים ולוים פטורין** כהנים ולוים פטורים מדין פטר חמור. כמשנה. (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ב הי"ד).

מסורת הש"ס
ט. בכורות לה, ב. נג, א.
תמורה כד, ב. ילק"ש תורה ר"ז.

גרסות

וחזי ליה בכתי"מ: כולי עלמא לא ידעי לאקנויי קנין גמור וחזי ליה וכן נראה שגרס רבינו גרשום, וראה בתוס'.

העולם

מוס קודם שיצא לאויר העולם משעה שהחל תהליך הלידה בבהמה, וצואר הרחם נפתח, ניתן בקלות להכניס יד לתוך הרחם וכך לגרום למוס באוזנו או בשפתיו של הולד (וראה להלן לה, א).

אישים

רב מרי בר רחל רב מרי בר רחל היה אמורא בבלי שחי בדור הרביעי לאמוראים.

כפי הנראה היה רב מרי זה בנו של נכרי בשם איסור, שנשא (או חטף) את בתו של האמורא הגדול שמואל. איסור זה התגייר לאחר זמן ונחשב לגר צדק ואדם נכבד בישראל. ואולם כיוון שנתגייר בזמן שהיתה אמו של רב מרי בהריון (ולכן הייתה "הורגתו שלא בקדושה וליתנו בקדושה") לא נתייחס בו זה אחריו, ונקרא על שם אמו החשובה רחל.

רב מרי היה תלמיד חכם וחסיד במעשיו, ומסר דברי תורה בשם חכמים שונים, וביחוד היה מצוי בקשרי מסחר וקשרי ידידות עם רבא. רבא אף הכשירו להיות ממנהיגי הציבור בבבל. לרב מרי היו שני בנים, מר אחריו, ונקרא על שם אמו זוטרא ורב אדא סבא שהיו אף הם תלמידי חכמים.

חוקרי תולדות ישראל (ואף התלמוד עצמו) מסופקים אם היה רק איש אחד בשם זה, או שהיו שני חכמים שונים בעלי אותו שם.

